

Waterlichaam

Van wie is het water?

Ik woon op de plek waar het water eindigt. Waar het - ingesnoerd in een korset van rechte sloten, vaarten en kanalen - eindelijk ontsnapt in de Noordzee. De Noordzee is donker, ondoorzichtig, grillig. Dit is het water waar mijn drie dochters in zwemmen, waar ze hun evenwicht proberen te behouden als de golven komen aanrollen, waar ze huilend op de kustlijn staan omdat ze, ergens, ja dáár iets verderop, blauwdooraderde kwallen voorbij zagen drijven. Achter ons liggen de vertrouwde duinenrijen met het zwiepende helmgras, de wind buigt ze opzij. Het water mag niet terug.

Hier moet de reis eindigen.

Route van de druppel

Deze vreemde polder, bijna vier meter beneden de zeespiegel, waar de rivieren zich uitwaaiëren – is het stroomgebied waar ik ben geboren. Al kun je het nauwelijks nog een stróóm noemen. Soms lijkt het slootwater bijna stil te staan, troebel en met kroos overwoekerd, het hoog opgeschoten riet dat vanaf de oevers naar binnen groeit.

Zo'n sloot kan overigens elk moment worden opgeheven. Dan verdwijnt 'ie van de een op de andere dag, alsof hij nooit heeft bestaan. Akkerbouwers die met een kraan en een bult grond de sloot plompverloren dichtgooien. Op een andere plek wordt een nieuwe sloot gegraven. Zo gaat het telkens maar door. Je weet niet wanneer de stroom ineens ophoudt.

In de polder waar ik woon, bepaalt de mens wel hoe en waar het water stroomt. De droogmakerijen, de sloten, de ringvaarten, overal waar je kijkt is de mensenhand zichtbaar. Taferelen waar de Hollandse meesters zoals Weissenbruch en Van Ruisdael roem mee hebben vergaard. Rechte vaarten en eindeloze polderwegen, met aan weerszijden geknotte wilgen, waar de koolmezen en mussen hun nesten in bouwen, de lage horizon en waterige wolkenluchten. Als kind groeide ik op met het idee dat vrijwel niks in dit waterlandschap voor eeuwig is, dat de mens geen akker, geen sloot, geen rivier, ongemoeid laat.

Achteloos, is dat het juiste woord? Of, vanzelfsprekend? Ik voel een bepaalde vanzelfsprekendheid ten opzichte van al dat water. Komt natuurlijk doordat het zo overvloedig aanwezig is. Draai ik de kraan open om een glas water in te schenken dan gaat dat meestal gedachteloos. Sta ik er weleens bij stil dat deze ene waterdruppel, bungelend aan het glas, vanuit de Rijn door talloze sluizen en dammen is gekropen, en via de badkuip van het IJsselmeer door een ingenieus leidingsysteem naar deze kraan, in dit huis, is vervoerd? Waar begon de reis van die ene druppel? Uit welke bron is ze ontsproten?

Het rivierwater stroomt maar enkele dagen door ons land. De waterdruppel uit mijn glas doet er 48 tot 79 uur over om van de grens bij Lobith naar de Noordzee te stromen. Daarvoor heeft het een reis van enkele weken afgelegd door andere landen, op andere plekken, op eerdere tijdstippen.

Mijn huis staat op slechts één punt van de rivierstroom. Toch ben ik verbonden met de gehele rivier: het water stroomt maar heel even door ons land. Het waterlichaam is een levend wezen met een kringloop die haar in leven houdt. Een ademhaling van luchtdruppels die opstijgen, landen, terugkeren. Dus als ik het water waarvan ik drink beter wil begrijpen moet ik dan niet ook terugkeren naar de bron? Mijn verbeeldingskracht gebruiken om stroomopwaarts te reizen, zoals Remco Campert schrijft: 'Ik geloof in een rivier / die stroomt van zee naar de bergen / ik vraag van poëzie niet meer / dan die rivier in kaart te brengen.' (uit: *Vogels vliegen toch*).

De eerste kano

Voordat ik verder ga: ik moet nog even blijven rondhangen waar het eindigt. Op de plek waar mijn huis staat (een oude droogmakerij in West-Friesland) lag vierhonderd jaar geleden nog een meer, en zoveel eeuwen dáárvoor was dit hele gebied niets anders dan een zompig moeras waar mijn voor-voor-voorouders peddelend in kano's door de kreken en stroompjes trokken op jacht naar wild; vis, herten, eenden en bevers. Nergens strakke vaarten en kanalen, maar stromen die meanderend door het land trokken, op weg naar de Noordzee (is dit niet ook mijn bron, al die generaties voor mij, mijn voor-voor-voorouders die op dezelfde stromen peddelden?)

Laatst stond ik naast zo'n prehistorische boomstamkano. Het was voorjaarsvakantie en met mijn twee jongste dochters bezocht ik een archeologisch museum, vlakbij de kust. We keken naar de acht meter lange uitgeholde boomstam uit de vroege ijzertijd, niet ver van ons huis opgegraven.

Kijk, zei ik. Moet je die kano zien.

Maar ze waren afgeleid door een levensechte pop achter glas, Cees de Steentijdman. Zijn botten waren gevonden op een akker in het Westfriesse Hoogwoud en met klei was deze oer-Hollander uit de prehistorie zo precies mogelijk nagemaakt, met een vierkante kaak, rossig haar en een vest van dierenvelen. Mijn dochters konden hun ogen er niet vanaf houden.

Moet je die kano zien, probeerde ik opnieuw.

Mijn middelste dochter keek vlug maar verveeld achterom naar de kano.

Een soort Sup? zei ze.

Ja, antwoordde ik, daar peddelden ze meer dan tweeduizend jaar geleden mee over het water. Is dat niet fantastisch?

Ze haalde haar schouders op en zei: Gaat wel.

In tegenstelling tot mijn dochters (vermoed ik) dacht ik nog vaak aan die kano, fantaseerde hoe mijn voorouders door de moerassen peddelden, en ik verlangde ergens terug naar dat landschap met strandwallen, zoute en brakke kreken en watergangen. Het Oer-IJ (de meest noordelijke afsplitsing van de Rijn die ongeveer lag waar nu het Noordzeekanaal ligt) had nog een volledig open monding naar de Noordzee: de rivier, de zee, alles lag nog open en bewoog op zijn eigen manier. Totdat de mens in de vroege middeleeuwen de moerassige veengronden begonnen af te graven, omdat de bewoners hadden bedacht dat je van het veen turf kon maken om de kachels mee te branden. En met elke schep klinkte het land verder in, zakte weg onder de voeten van de mensen, maar toch bleven ze net zolang

doorgraven en turf stoken tot het land ver beneden de zeespiegel was gedaald en mijn voor-voorouders wegzakten in dit moeras.

De zee drong ruw naar binnen, en al snel begon het geraas van de stormvloed en overstromingen; honderden kustdorpen verdronken en de kinderen werden samen met het vee door de golven meegesleurd. De zee boezemde de mensen nu angst in, en in hun gemeenschappelijke geest nam de zee een nieuwe gedaante aan, die van de *Waterwolf*. Niet langer peddelden we zorgeloos in onze acht meter lange boomstamkano's over het water, maar maakten onszelf wijs dat we de strijd moesten aangaan met de waterwolf.

Terug naar de bron

Ik had gehoord dat het woord 'origineel' is afgeleid van het latijnse *origi*, wat staat voor de bron. Dus in dit geval betekent originaliteit niet het najagen van het nieuwe of groei (onze moderne obsessie) maar simpelweg terugkeren naar de bron. Weten waar de oorsprong ligt van onze verhalen. Terwijl we in onze hebzucht naar het nieuwe, naar groei, nalatig omgaan met onze bronnen, met dat waar we vanaf stammen (zo bezien hoef ik als schrijver geen nieuwe verhalen te bedenken). Want wie aan het einde woont moet slechts terug naar het begin. 'Al het water heeft een perfect geheugen,' schreef Toni Morrison al, 'en probeert altijd terug te komen naar waar het vandaan kwam.'

In dit veranderlijke landschap waar de mensen met hun dorpen wegspoelden met de zee koesteren we geen ruïnes. Onze blik is gericht op de toekomst, niet op wat achter ons ligt, niet op de bronnen. We vernieuwen en verbeteren de dijken, de duinen, en we passen het land aan, laten het water dan weer de ene, dan weer de andere kant uitstromen, de blik gericht op de dag van morgen. In onze moerasdelta geen Romeins Pompeï. Slechts een opgedregde kano uit de zeeklei. Misschien wil ik daarom wel terugkeren naar de bron waaruit het water ontspringt. *Ik geloof in een rivier, die stroomt van zee naar de bergen*. Ik kan niet anders dan naar de rivier kijken als een vrachtschip van de Tijd. Ik moet stroomopwaarts over de Rijn peddelen, naar iets van een oorsprong. Al is het een vloeibare ruïne.

Drooggevalle rivieren. Code zwart.

Een zaterdag in augustus. Ik bezoek een goede vriendin in Arnhem. Het is nog maar een paar kilometer rijden met de auto, de kinderen zitten op de achterbank. We dalen de heuvel af en aan weerskanten worden we omringd door de donkere Veluwe bossen, hoge dennen en eiken, de zon werpt lange schaduwen op de weg. Het glooiende landschap roept vanzelf een vakantiegevoel op, simpelweg door de afwezigheid van het vlakke land, dat mij vertrouwd is.

De vriendin en ik hebben afgesproken een stuk buiten Arnhem, in het uiterwaardengebied bij de Rijn. Die middag wandelen we met onze roedel van vijf kinderen door de open riviergraslanden, tussen de struweelhagen en wilgenbossen. De zon staat hoog aan de hemel, er staan barsten en scheuren in de aarde en de graslanden zijn drooggevalle, een kudde konikpaarden staat loom en door de hitte bevangen in de schaduw van een stalen brug, de staarten heen en weer zwiepend om de vliegen te verjagen. Een veulen drinkt bij haar moeder. De huid trilt op haar rug.

Met tegenzin slenteren de kinderen voor ons uit. Het is opnieuw een verzengend hete dag, al wekenlang sleuren we ons van de ene hittegolf naar de andere en er wordt gesproken over een van de heetste zomers ooit, half Europa staat in brand, en in sommige gebieden geldt code zwart: water oppompen en sproeien is verboden. Door klimaatverandering nemen de extremen toe: 's zomers te weinig water in de rivieren, in de herfst en winters juist een overvloed.

Ruimte voor de rivier, lees ik op een bord langs het pad. Dit hele gebied is bestemd om het overtollige water van de Rijn op te vangen, als onderdeel van een landelijk programma dat dergelijke gebieden beschermt tegen hoogwater en overstromingen.

Alleen, er is amper een rivier.

We slaan een overwoekerd pad in, de takken zwiepen in ons gezicht, en we blijven staan bij het vogeluitkijkpunt. Slechts één verloren gans staat in de drooggevalle poel. De wanden van het uitkijkpunt zijn beklad met graffiti, de zwartgeblakerde tafel in het midden is vermoedelijk eerder in de fik gestoken door een groep hangjongeren.

Ik vind het hier eng, zegt mijn jongste dochter.

Ik knik.

Het is wel een beetje vergane glorie, zegt de vriendin.

We besluiten te picknicken op een zandstrandje langs de Rijn. Na de lunch spelen de kinderen langs de waterkant. Ze vragen of ze mogen zwemmen.

Beter van niet, antwoord ik.

Waarom niet?

De Rijn is te gevaarlijk om in te zwemmen, zeg ik.

De oudste, een puber inmiddels, kijkt me met rollende ogen aan, alsof ik weer eens overdrijf.

Kijk maar, zeg ik.

Ze staart naar beneden, constateert dat de oever steil afloopt en het water direct heel diep is. Anders dan ze is gewend.

Ik vertel haar dat er in het verleden een vaargeul is uitgegraven in de Rijn, voor de vrachtschepen en boten, dat er daardoor gevaarlijke stromingen en draaikolken zijn en mensen soms door de rivier worden meegesleurd.

De kinderen blijven aan de oever staan. Ze kunnen maar niet begrijpen waarom ze er niet in mogen zwemmen. Gevaarlijk? De hele zomervakantie hebben ze bijna dagelijks gezwommen – in zwembaden, beekjes, meren en zelfs in de ringvaart voor ons huis. Waarom nu niet? Ze blijven staan in de brandende zon, de golven klotsen tegen hun blote enkels. Hun ogen volgen de stroom van de Rijn terug.

Waternimf

Na Arnhem volgen: Düsseldorf, Keulen, Bonn, Koblenz. Ik moet terugpeddelen om te weten waar de rivier vandaan komt. En wie maar lang genoeg terugpeddelt van de zee naar de bergen komt op een zeker moment uit bij de Lorelei. De hoge rots torent uit boven de Rijn en staat in een scherpe bocht. De Rijn is hier op zijn smalst (113 meter) en diepst (25 meter). Door die rare bocht is er een gevaarlijke stroming ontstaan waardoor vele schepen op deze plek zijn vergaan, wat weer voer is voor allerlei legendes en verhalen. Waaronder de zingende nimf *Lore-Lay*. De hoge rots werd geassocieerd met een vrouwenfiguur, Lorelei die bovenop de top zat. Heinrich Heine was de bekendste schrijver van dit moderne sprookje. Net zoals bij de Sirenen uit de Odyssee leidt de nimf - met haar gezang en het kammen van

haar lange haren - de schippers af van de gevaarlijke stroomversnellingen, waardoor ze bij de hoge rots te pletter slaan. Heine schrijft:

De schipper in 't scheepje beneden
Verlamt het met smachtende pijn;
Hij is naar de klip toe gegleden,
Hij wil alleen bóven nog zijn. /
(..) Ik meen, dat de golven hem dwingen
Met scheepje en al te vergaan.
En dat nu heeft met haar zingen
De Lorelei gedaan.

Een schipper moet in staat zijn om te denken in lange, rechte lijnen, een soort eindeloze focus tot aan de horizon. De Lorelei, die op haar rotsige troon zat, zorgde voor teveel afleiding. Een vrouw die d'r haren zit te kammen en zingt. Frivoliteiten. Maar wie afgeleid raakt geeft toe aan het lichtzinnige en begint te meanderen. Zo begint het denken in lussen en bochten en dat is al snel een zinkend schip. Ik peddel verder terug. *Ik geloof in een rivier, die stroomt van zee naar de bergen.* Wiesbaden, Mainz, Mannheim, Karlsruhe, Bazel.

Waterlichaam. De Rijn-correctie.

Tijdens haar reis is niet altijd zachtzinnig met dit waterlichaam omgegaan. Als je de kaart erbij pakt die zie je overal pleisters van stuwen. Littekens van sluizen. Grenzen erop geplakt. En waar de Rijn vroeger nog 'in den breedte' leefde - ongegeneerd mocht kronkelen en meanderen over het land, vol lussen en moerassen, duizenden eilandjes, en met brede uiterwaarden waar watervogels nestelden - werd de rivier uiteindelijk rechtgetrokken.

Een *Rheinkorrektur*. Het lichaam onderging een correctie.

Johann Gottfried Tulla, een Duitse ingenieur, was degene die in de negentiende eeuw deze grootschalige operatie uitvoerde. Met chirurgische precisie maakte hij een plan waar meanders moesten worden afgesneden, rivierbeddingen versmald en uitgediept en dijken aangelegd. Het plan: schepen die makkelijker konden passeren en een versnelde waterafvoer. Tulla wilde af van de traagheid; van de uitgestrekte, stilstaande moerasgebieden langs de Rijn die zorgden voor de moeraskoorts en de malariamug. Het mes van Tulla sneed in de Rijn. De lengte van de Rijn tussen Bazel en Worms werd ingekort van 355 naar 275 kilometer (wat Tulla overigens niet wist: dat we in 2026 te maken hebben met extreem droge zomers, en door het kanaliseren al dat kostbare water veel te snel wegstroomt.)

Met al dat rechtekken en gesjor aan het lichaam gaat ook wat verloren. Ze verloor: tientallen bochten, zijtakken werden afgedamd, meer dan tweeduizend eilanden werden vernietigd, oobossen en uiterwaarden verdwenen. En door de hoge stroomsnelheid nam risico's op overstromingen alleen maar toe bij de Midden- en Beneden-Rijn. Het lichaam is opgelapt, rechtgetrokken en bij elkaar geplakt. 'Het spreekt me aan dat de aarde sterk lijkt op ons eigen lichaam,' schreef Seneca,' waarin zich zowel aderen (vaten voor het bloed) als slagaderen (vaten voor de lucht) bevinden. In de aarde lopen routes waar water doorheen stroomt en andere waar lucht doorheen gaat. En de natuur modelleert die routes zo naar het menselijk lichaam dat onze voorvaders ze 'wateraderen' noemden.'

Het zware gewicht

Ik moet een jaar of vijftien zijn geweest toen ik de watervallen van Schaffhausen bezocht. Ik liep op witte Adidas-gympen en in een korte, afgeknipte spijkerbroek de glibberige, natte trap treden omhoog, langs de waterval die zich honderdvijftig meter breed naar beneden stortte: de zoveelste toeristische attractie die ik met mijn ouders bezocht ('de grootste waterval van Europa!'). Ik weet nog dat ik door een ondoordringbare mist van nevel liep. Dat al die waterdruppels verdampen uit de waterval, het ademen van de rivier de Rijn, alsof ik ergens in de Amazone liep. Al was het daar allesbehalve een verlaten jungle, met de hordes toeristen die in gekleurde jacks bleven staan op plateaus en uitstekende rotsen, om foto's van elkaar te maken. Geen selfies, het waren de jaren negentig.

Wat mij ook is bijgebleven: hoe dicht de mensen bij de enorme waterval stonden om de foto's te maken. Onderaan de waterval dreef een soort rondvaartboot, volgestampt met mensen, en de boot kwam akelig dichtbij de donderde waterval. Ik begreep dat niet, waarom je dat zou willen.

Boven Schaffhausen ligt de Bodensee. De stilte kan geen groter contrast vormen. In dit bergmeer ligt de waterdruppel drie weken te wachten tot het zich met zoveel kracht naar beneden laat storten.

Bij al die watervallen die ik van jongs af aan heb bezocht, valt het me altijd weer op dat de mensen dichterbij willen komen dan nodig is. Op de een of andere manier voelen ze zich aangetrokken door de onheilskracht van het water. Leunend over smalle relingen, hun voeten op uitstekende rotsen, op teenslippers balancerend, klaar voor de foto. Soms gaan ze er gewoon half onder staan, met kleren en al, onder al dat geraas en gedonder, omdat ze ergens het zware gewicht van het water op hun schouders willen voelen, het gevaar naderen, alsof ze zich in zekere zin willen laten meesleuren.

Lai da Tuma

Ik passeer de laatste steden, Stein am Rhein, Konstanz, dan ongemerkt de grens over naar Zwitserland, onder de houten brug door van Vaduz, peddelend door de rotsige Rijnvalleien van Chur. Hoe verder ik terugpeddel hoe ijler de lucht. De stroming is sterk, te wild en te koud om in te zwemmen. En wie maar ver genoeg terugpeddelt komt uit bij vruchtbare, groene alpenweides, waar het geklingel van de alpenkoeien klinkt. De Oberalppas. In de verte doemt een vuurtoren op.

Een vuurtoren?

Staan we hier niet bijna tweeduizend meter boven de zeespiegel?

Het blijkt een replica te zijn van de vuurtoren die aan het einde van de Rijn staat, bij de Hoek van Holland. Waar de rivier – net als bij mij thuis – in de Noordzee uitmondt. Deze alpenvuurtoren (de hoogst gelegen van de wereld) verbeeldt het beginpunt van de 1233 kilometer lange reis naar de Noordzee.

De vuurtoren wacht op het eerste schip.

We zijn terug op de plek waar het begint, de *Rheinquelle*. Nu alleen nog de smalle stroom omhoog. *Ik geloof in een rivier, die stroomt van zee naar de bergen*. En daar, tussen de hoge rotspartijen, ligt een grote glanzende spiegel - het bergmeer Tomasee. Hieruit ontspringt de belangrijkste rivier in Europa. Een bergmeer dat wordt gevoed door ondergrondse bronnen

op de bodem en smeltwater. De Romeinen noemden deze plek de *Lai da Tuma*, het grafmeer, en schreven de stroom die hier ontspringt goddelijke krachten toe. Een levensader. Dit is de bron van de waterdruppel uit mijn glas. Dan sluit ik mijn ogen. Ik dompel me onder in de *Lai da Tuma* en houd mijn adem in.

Wolkennimf

Ik las ergens dat het woord *nevel* zijn oorsprong kent in het Grieks, *nephélē* (wolk). Volgens de Griekse mythe waren wolken helemaal geen wolken maar een groep jonge nimfen, de *Nephelai* (die op hun beurt weer de dochters waren van de titanen Oceanus en Tethys.

Ze rezen op uit de rivier.

Deze wolkennimfen verzamelden het water uit de oceanen en droegen dit in kruiken naar de wolken. Vanuit deze kruiken goten ze de regen uit waarmee ze de aarde voedden. Hun broers, de Potamoi (riviergoden), hielpen zij zo aan het water voor hun rivieren. Volgens de mythe zweefden de *Nephelai* door de lucht in wapperende witte gewaden, zoals de wolken door de hemel drijven. Ik wil hiermee maar zeggen: er zijn vele manieren om naar de wolken te kijken. Wat gister een rivier was kan vandaag een regendruppel zijn.

Als je wilt weten hoe het water stroomt kijk dan naar de lucht.

In de hemel boven je hoofd vind je dezelfde stromingen. Sommige luchtrivieren zijn niets dan kabbelende beekjes, opborrelende schapenwolken die soms volledig stil lijken te staan; anderen razen over de vlaktes, zwellen op tot loodgrijze luchten die zich over het land uitstorten. Weer anderen blijven vage stromingen, sluierbewolking die voortdurend van vorm verandert.

Gedaanteverandering

Het volgende moment stijgt een waterdruppel op boven het meer. Hij zweeft boven de *Lai da Tuma*, gewichtloos in de nevel, hoger en hoger en hoger, transformeert in de ijskristal die hij eerder was. Tenslotte keert hij terug in de wolk waaruit hij was ontsnapt. De wolk begint aan zijn terugweg in de koude, hoge atmosfeer, boven de besneeuwde alpen. Hij zakt omlaag langs de steile kliffen, langs ijzige gletsjers, dan begint hij aan zijn afdaling over de hoogvlaktes. Onder hem ligt het groene dal, met slingerende wandelpaden en de smalle beken die oplichten, en de mensen lopen op de vruchtbare akkers die ze bewerken. De druppel begint aan zijn weg naar huis, terug naar de Noordzee.

Ik heb geen idee waarom ik alles altijd in omgekeerde beweging bekijk. Ook nu, door een druppel in omgekeerde richting terug de kringloop in te sturen. Alsof ik dan beter begrijp welke route hij heeft afgelegd. Blijkbaar heb ik de neiging om terug te bewegen in plaats van vooruit. Terwijl alles in onze wereld naar de toekomst lijkt te stromen, in onze drang tot vernieuwing, duw ik de tijd terug, van de toekomst naar het verleden. Misschien is het simpelweg eenvoudiger om de dingen achterwaarts te begrijpen?

De wolk van de *Lai da Tuma* drijft terug naar de grens van Duitsland, dan naar Frankrijk. Vanuit de lucht gezien stellen de grenzen weinig voor. Ook de grenzen in de rivieren zijn niet zichtbaar. Van wie is het water? De rivier maakt het niet uit door welk land hij stroomt. Al merken de mensen benedenstrooms hoe het er bovenstroom aan toe gaat.

De rivier de Maas strekt zich onder hem uit. De Maas en de Rijn zijn de twee levensaders die Europa van water voorzien. De Maas is de kleinere zus van de Rijn, gevoed door regenwater, die zachter en kalmer door het land stroomt; ze wordt geholpen met stuwen om haar diepte op peil te houden, zodat de boten kunnen blijven varen. Al eindigen beide zussen allebei in de Noordzee, waar ze hun zij-armen naar uitslaan, met hun smalle vingers de kust vastgrijpen, tot ze verdwijnen in de donkere oceaan. Sorry, als ik teveel in lussen denk. Als ik de dingen teveel aan elkaar vlecht. Meander.

Dit is van mij

Op een bepaald punt snijdt de Maas zich dwars door de Ardennen. Deze zomer kampeerde ik met mijn gezin aan een van de zij-armen van de rivier - op de grens bij Frankrijk – de *Semois*. De opeenvolgende hittegolven teisterden heel Europa, en om af te koelen lagen mijn dochters urenlang in de rivier, een kabbelend beekje langs de camping. Ze zwommen met duikenbrillen op hun hoofd, hun voeten trappelend omhoog. Snorkelend in de diepte tussen de vissen en omringd door lange slierten wier. Een eind verderop stond mijn man te vissen, met zijn voeten in het koele rivierwater. Door de aanhoudende droogte stond het waterpeil van de Semois lager dan ooit. De kano's lagen stil aan de kant, als relikwieën uit een vervlogen tijd, als de kano van Cees de Steentijdman uit het museum. De lijnen op de oeverwand lieten doorschemeren hoe hoog het water hier 's winters kan staan.

Op een middag zat ik op een stoeltje aan de ondiepe oever. Mijn drie dochters stonden in badpakken en bikini's in de stroming, de snorkels bovenop hun hoofd geklemd. Ze bouwden een dam in het midden van de rivier, zoals ik vroeger zelf ook altijd had gedaan met mijn broer. Op sommigen plekken probeerden ze het water tegen te houden, op andere plekken mocht het stromen.

Het kanaliseren was blijkbaar al begonnen.

Ook de andere kinderen van de camping, speelden net als mijn dochters in de rivier, bouwden van loodzware keien indrukwekkende dammen, maakten natuurlijke grenzen van steen, en ik hoorde een kind roepen: 'Dit stuk is van mij!' Het is mens-eigen om de waterstromen in te perken, tegen te houden, omleidingen te maken, grenzen aan te leggen, het naar eigen inzicht aan te passen, het zich toe te eigenen.

Overigens dreef op de beek langs de camping een vreemd soort wit schuim. Alsof ergens bovenstrooms de nimf Lorelei de hele dag zingend d'r haren met shampoo stond te wassen. Mijn oudste dochter zei dat ze het niet vertrouwde, en al zwemmend ontweek ze het schuim heel handig. Die gorigheid, zei ze. Wat doen we toch met de rivier? dacht ik. We vervuilen haar met van alles en nog wat: vlamvertragers, pesticiden en PFAS (mensen kunnen hun afvalwater blijkbaar nergens anders lozen dan in de mond van de rivier). Besmeuren haar met olie uit vrachtschepen, plassen die glimmend paars oplichten, bijna magisch. Terwijl, we zwemmen we erin en drinken ervan. Het stroomt uiteindelijk door onze eigen lichamen die net zo goed voor de helft uit water bestaan.

Ik las in de krant dat zelfs in borstvoeding PFAS zit, dat met de rivier is mee gestroomd, onze kraan in en daarna door die andere belangrijke bron - de kraan van de moederborst. Moeten we het waterlichaam niet beter beschermen? Moeten we haar niet koesteren omdat het in feite ons eigen lichaam is? Omdat mijn kinderen erin zwemmen? Ik probeer hier slechts in kaart te brengen wat het lichaam in het verleden en heden is overkomen, als een soort patiëntendossier, om te voorspellen wat haar prognoses zijn in de toekomst.

Onvoorspelbaarheid. De wulpse rivier

Net als de Rijn was de Maas ooit een sterk meanderende rivier. Maar ook zij werd *gekanaliseerd*. Vanwege grote overstromingen en de moeizame scheepvaart met ondiepe vaargeulen. Beide zussen werden rechtgetrokken, verloren hun natuurlijke weelderige vormen. Overal in de rivier wordt het afwijkende met veel precisie teruggebracht.

We leven in een voorspellingswereld, we draaien een digitale glazen in bol in onze handen, monitoren de natuur. Ook de rivier is ingericht op efficiency, op voorspelbaarheid. Ze is geoptimaliseerd, gecorrigeerd, uitgegraven, ingedamd, tot privaat-bezit gemaakt. Zou het kunnen dat het water, net als het vrouwenlichaam, een zekere bezitsdrang bij mannen oproept? Door dwars over het waterlichaam grenzen te trekken, die tot ver voorbij onze tijd als littekens overblijven, door de rechte lijnen aan te brengen waar ze voluptueus was? Door te versnellen als ze vertraagde? Maar van wie is het water eigenlijk?

Zolang het water vrij kan bewegen, door al die kleine vertakkingen stroomt, en ook ondergronds rivieren kan aanmaken, blijft het landschap vruchtbaar. Maar als er blokkades ontstaan verandert alles. Dat is niet zonder risico: door haar te kanaliseren kan het water geen kant op als in de natte herfst het hoogwater naar beneden stroomt. Ze kan haar armen en benen niet uitslaan. We hebben de rivier ingericht op weerstand, maar we zouden haar juist moeten inrichten op meegaandheid. Door haar onvoorspelbaarheid en veranderlijkheid te verdragen. Ze stroomt door alle grenzen heen. Ze is van niemand. Geef haar de ruimte.

Benedenstrooms

Dinant, Luik, Maastricht. De wolk drijft terug naar de polder. Benedenstrooms naderen de Rijn en de Maas elkaar. De rivieren weten duidelijk waar ze heen moeten in deze moerasdelta, waar het land onder de zeespiegel zakt, waar 'brede rivieren traag / door oneindig / laagland gaan' zoals Marsman dicht in *Herinnering aan Holland*. Vanuit de lucht kun je zien hoe de zussen hun zij-armen al uitstrekken naar de Noordzee, vingers die wijzen naar de plek waar de schepen de haven verlaten.

De reis zit er bijna op. De rivieren zijn moe, troebel en vervuild. Troebel van hun reis bovenstrooms, dwars door Europa, waar elk land haar op zijn eigen manier heeft opgeëist. Waar ze zijn bewonderd en gebruikt, opgedregd, bevuild en begrenst. De mensen bovenstrooms bekommeren zich nauwelijks om het einde van de reis van de rivier, nemen van het lichaam wat ze nodig hebben.

Maar de stroom mag bijna vrijuit. Al moeten ze ook hier nog een paar laatste hindernissen passeren die de mens heeft aangelegd. Nog meer stuwen, sluizen en dammen. Ingenieurs zoals Cornelis Lely (afsluitdijk) en Johan van Veen (deltawerken) onderwerpen de rivier aan de laatste correctie. Geduldig wachten ze achter sluizen, dijken en stormvloedkeringen tot ze vrijuit mogen stromen. Het zoute zeewater kruipt al naar binnen in het zoete water. Tot ze brak wordt. Dan zout. De druppel ontsnapt uit de wolk en valt terug in de zee.

De rivier is terug bij het einde. En daarmee bij het begin.

Renske Jonkman